

- 0-METING
- oud
 - Sani
 - ook wel interessant
 - alstoffen

- crypte
- Iedereen heeft
- Kennis
- Is lering
- kostbaar

Deze publicatie gaat over Bestemming bereikt?, een project van Erfgoedhuis Zuid-Holland over archeologie en migratie. Dit initiatief was veel dingen tegelijkertijd: een serie diners in Alphen aan den Rijn, een archeologieproject met hedendaagse objecten en een tentoonstelling met migratieverhalen in het Archeologiehuis Zuid-Holland, in Museumpark Archeon. In een zoektocht van het Erfgoedhuis naar wat een co-creatieve aanpak kan betekenen voor archeologie gebeurde er van alles.

Deze publicatie is voor iedereen die betrokken was en een verhaal heeft gedeeld, voor archeologen, beleidsmakers en erfgoedprofessionals die participatief willen werken en voor alle andere geïnteresseerden. We kijken naar Bestemming bereikt? vanuit verschillende perspectieven. In het eerste deel vertellen de betrokken archeologen en ontwerpers over hun zoektocht, de keuzes die ze maakten en wat dit voor hen zo'n bijzonder project maakte. In het tweede deel komen de deelnemers aan het woord. Hoe hebben zij Bestemming bereikt? ervaren? Verspreid door deze publicatie staan de verhalen die zijn gedeeld tijdens de diners en de tentoonstelling.

Het was een bijzonder leerzaam experiment vol met waardevolle ontmoetingen en bijzondere, persoonlijke verhalen. We zijn heel blij deze verhalen met deze publicatie te kunnen delen. Daarnaast hopen we dat de verschillende perspectieven inzicht geven in wat dit project zo bijzonder maakte voor ons, en voor veel andere mensen.

Marieke, Nick, Ruurd, Cecilia en Ynte

INHOUD

I	Over de makers	8
II	Reflectie; de makers	10
III	Tijdslijn	32
IV	Reflectie; de deelnemers	40
	Sleutelfiguren	
	Verhalen als leidraad	
	Openheid	
	Eigenaarschap delen	
V	Bestemming bereikt??	50
	Colofon	60

Cecilia, Marieke, Nick, Ruurd en Ynte zijn samen als makers verantwoordelijk voor concept en uitvoering van Bestemming bereikt?.

Cecilia Hendrikx, Scenograaf* en grafisch ontwerper

“Archeologie, en ook mijn werk als ontwerper, is het stapelen van lagen. Zo maak je eigenlijk een spekkoeke die later weer opgegraven kan worden.”

Ynte Alkema, Scenograaf en ruimtelijk ontwerper

“Archeologie is het zoeken naar de sporen die de mensen die vóór ons leefden achter hebben gelaten en die inzicht geven in hoe we zijn aanbeland in de huidige tijd.”

Ruurd Kok, Schone handen-archeoloog en journalist

“Archeologie is een manier waarop ik naar de wereld kijk, de sporen in het landschap en objecten waarmee je het verleden kan aanraken.”

Nick Warmerdam, Voormalig vieze handen archeoloog**, nu coördinator kennis bij Erfgoedhuis Zuid-Holland.

“Voor mij is archeologie een toolbox om mensen te begrijpen aan de hand van wat ze achterlaten.”

Marieke van Winkelhoff, Publieksarcheoloog bij

Publieksarcheoloog bij Erfgoedhuis Zuid-Holland, ook wel bureau-archeoloog of schone handen archeoloog.**

“Archeologie is voor mij het terughalen van herinneringen die anders niet meer toegankelijk zijn.”

* Scenografie gaat om het scheppen van samenhang tussen inhoud, ruimte, beeld en ervaring.

** In de archeologie wordt wel onderscheid gemaakt tussen veldarcheologen die vieze handen maken en bureauarcheologen die dat niet doen.

Groepsinterview met Ruurd Kok, Nick Warmerdam, Marit van Dijk, Cecilia Hendrikx en Marieke van Winkelhoff, Erfgoedhuis in Delft op 29 oktober 2025.

Deze reflectie is geschreven op basis van een groeps-interview door Marit van Dijk op 29 oktober 2025 met Cecilia Hendriks, Marieke van Winkelhoff, Nick Warmerdam en Ruurd Kok in het Meisjeshuis in Delft, waarin het Erfgoedhuis is gevestigd.

Een mix van mensen, gravend in grond, papier en ideeën, kwam dus samen. Hoe gebeurde dat en waarom wilden jullie archeologie en migratie met elkaar verbinden?

Vanuit het Erfgoedhuis Zuid-Holland zijn we bezig te onderzoeken wat het Verdrag van Faro voor ons betekent. Het Verdrag van Faro is een Europees verdrag waarin is afgesproken om de mens en de samenleving centraal te stellen met erfgoed als middel, in plaats van het bewaren van erfgoed als centraal doel.

Het idee kwam vanuit Nick en Marieke. Het Erfgoedhuis mag elk jaar een tentoonstelling inrichten en wilde beter aansluiten bij maatschappelijke thematiek en co-creatief gaan werken. Dat vergde een nieuwe aanpak.

We zijn begonnen met een uitvraag naar diverse groepen met wie we al samenwerken, waarbij we zochten naar een geschikt thema. Een thema dat belangrijk is in de archeologie en voor mensen nu, voor niet-archeologen. Dat werd migratie.

Was er ook animo vanuit niet-archeologen om met migratie én archeologie aan de slag te gaan?

We vonden het lastig om bewoners te bereiken die nog niet met erfgoed bezig waren, daar hadden we als archeologen bij het Erfgoedhuis ook weinig ervaring mee. De uitvraag heeft online gestaan, is binnen bestaande netwerken per mail toegezonden, is gedeeld bij archeologische en historische verenigingen, bibliotheken, een historisch café en op onze eigen website.

Er bleek telkens weinig animo voor te zijn, en al helemaal niet van mensen die geen achtergrond in de archeologie hadden. We merkten dat wij als erfgoedsspecialisten niet zijn getraind

om samen te werken met gemeenschappen en om met hen de soms ook moeilijke verhalen te delen. Daarom was het essentieel om samen te werken met het sociaal domein en met welzijnsorganisaties, zij konden ons hiermee helpen.

Vervolgens hebben we buurthuizen, organisaties en verenigingen die iets met migratie doen aangeschreven, net als organisaties die met nieuwe statushouders werken of met het AZC. Dat voortraject waarin we, nog zonder Cecilia, Ynte en Ruurd, zochten naar de juiste vorm duurde ongeveer een half jaar. Hierin kregen we veel hulp van Desiree Reawaruw-Bellaard, toen nog werkzaam bij welzijnsorganisatie Participe in Alphen aan den Rijn. In de gesprekken met Desiree vonden we uiteindelijk de sleutel: we moeten mensen niet bij ons uitnodigen in onze 'erfgoedtaal', maar wij moeten naar hen toe in een voor hen bekende en comfortabele setting en ons jargon achter ons laten. .

Hoe kijken jullie nu terug op dit samen vormgeven?

Dat stukje co-creatie, samen vormgeven, was een intensieve leerweg. We hebben ons ook gerealiseerd dat de organisaties waarmee je werkt bezig zijn met vraagstukken die urgenter zijn voor deze groepen. Wij moesten zorgen dat ons project bij hun behoeften aansloot. Dat was ook heel spannend, we moesten daarbij wat afstand nemen van onze eigen positie, kennis en expertise. Soms voelde dat alsof je dan geen archeoloog meer was. Uiteindelijk ben je op een hele menselijke manier met elkaar bezig.

Er waren twee belangrijke momenten die ons hielpen aan een kader. Een spannend moment was het eerste archeologiediner, diners waarin mensen werden uitgenodigd om aan de hand van een meegenomen object hun migratieverhaal te delen. We dachten bij onszelf: wat moet hier in godsnaam uitkomen? Wat voor objecten zullen mensen meenemen? Maar hoe oncomfortabeler we onszelf gingen voelen, hoe beter het eigenlijk liep.

Een tweede moment was de tentoonstelling. Daarmee werkten we ook toe naar een eindproduct dat we samen gingen creëren.

Uitnodiging Archeologielunch

Binnenkort gaan we samen aan tafel: inwoners uit Alphen aan den Rijn, archeologen en tentoonstellersmakers. Deze Archeologielunch is het begin van de tijdelijke tentoonstelling 'Bestemming bereikt', die van mei 2024 tot mei 2025 is te zien in het Archeologiehuis Zuid-Holland.

Deze tentoonstelling vertelt de verhalen achter opgegraven voorwerpen die vanuit andere plaatsen – ver weg of dichtbij – hierheen zijn gebracht. Deze vondsten worden gecombineerd met persoonlijke voorwerpen uit andere plaatsen van mensen uit verschillende Alphense gemeenschappen. Wie heeft deze objecten hier gebracht? Waarvoor werden ze gebruikt? Wat is de persoonlijke betekenis van deze voorwerpen?

Alle deelnemers wordt gevraagd zelf een eigen voorwerp mee te nemen naar de lunch. Onze vraag is kort gezegd:

Neem iets mee dat hier niet te krijgen is.

Het mag iets ouds zijn of iets dat zelf is gemaakt. Iets dat van ver weg komt, of juist van dichterbij. Het mag gekocht zijn, of als cadeau gekregen. Het mag een gebruiksvoorwerp zijn, of juist iets voor de sier. Alles mag, zolang er maar een persoonlijk (migratie)verhaal aan verbonden is. Om het op tafel en in de tentoonstelling te kunnen tonen, mag het niet groter zijn dan 28 x 28 x 28 cm.

We zijn benieuwd naar het persoonlijke verhaal achter dat voorwerp en we zouden dat graag willen horen tijdens de Archeologielunch. Waarom heb je dit gekozen? Waar komt het vandaan? Wat vertelt het voorwerp over de plek waar het vandaan komt? Wat betekent het voorwerp voor jou persoonlijk?

Bij de keuze van een voorwerp is het belangrijk om het volgende in de gaten te houden:

De voorwerpen komen tijdens de lunch op tafel te staan, kies dus iets dat op tafel kan staan en goed te zien is voor alle deelnemers aan de lunch.

Mogelijk wordt het voorwerp ook opgenomen in de tentoonstelling in het Archeologiehuis, kies dus een voorwerp dat in bruikleen kan worden gegeven tot mei 2025.

Praktische informatie

Wanneer? Donderdag 8 februari van 12.00-15.00 uur.

De inloop is om 12.00, we starten om 12.30.

Waar? Wijkcentrum Kaju Putih, Dennenlaan 3, 2404 BX Alphen aan den Rijn

Tijdens de lunch is een fotograaf aanwezig. Sta je liever niet op de foto? Geen probleem! Laat het ons vooral weten.

Nog vragen of twijfel over een voorwerp?

Bel ons dan gerust: Nick Warmerdam (06-39329780)

of Marieke van Winkelhoff (06-39343796).

			<u>Voorwerpen van ver?</u>	
			Mensen hebben zich altijd verplaatst. Voor prehistorische jagers en verzamelaars was een rondtrekkend bestaan noodzakelijk om aan voldoende voedsel te komen. Later werden veel mensen ook tegen hun zin verplaatst, zoals tot slaaf gemaakt die van Afrika naar Amerika werden verscheept.	Het is lastig om sporen van migratie terug te vinden in de bodem. Niet elke archeologische vondst die van ver komt heeft te maken met migratie. En migranten zijn niet altijd herkenbaar aan voorwerpen die van ver komen.
			Hongersnood, oorlogen en vervolging zijn al eeuwenlang de oorzaak dat mensen hun geboortegrond verlaten om een veilige plek te zoeken. Nog elke dag stappen mensen met gevaar voor eigen leven in gammele bootjes in de hoop op een betere toekomst.	
			Mensen verhuizen ook naar een ander land voor studie, werk, of vanwege de liefde. Zo zijn er heel veel redenen waarom mensen vertrekken van de plek waar ze zijn geboren.	◆

Ook daar vroegen we onszelf wel eens af: is het eigenlijk nog wel een archeologietentoonstelling? En, in hoeverre hebben we de tentoonstelling samen met de deelnemers gemaakt?

Uiteindelijk is het wel gelukt: vier archeologiediners én een tentoonstelling. Wat was het kantelpunt?

We hebben veel te danken aan sociaal-maatschappelijke organisatie Participe, Bibliotheek Rijn en Venen, Kwadraad Maatschappelijk Werk en Stichting Kasuaris. Zij stelden ons de vragen die nodig waren: hoe houd je rekening met de emoties die spelen bij het gesprek over migratie?

Dat was het kantelpunt waarop we ons realiseerden dat wij niet anderen gingen leren over archeologie, maar wij van hén gingen leren over migratie. Participe kon ons op hun locatie ook welkom heten, zodat wij dat op onze beurt weer met bewoners van Alphen konden doen. Bij de vier diners waren telkens tussen de tien en twintig mensen aanwezig.

Een tweede kantelpunt werd gevormd door de ervaring met co-creatie die Cecilia, Ynte en Ruurd binnenbrachten. Zo kwamen we

Migranten moeten grenzen passeren. Soms zijn die grenzen haast onneembare hindernissen. Zoals de Berlijnse Muur, die de stad tot november 1989 bijna dertig jaar verdeelde en families verscheurde. Tegenwoordig worden opnieuw hekken en muren gebouwd om migranten tegen te houden, zowel in Amerika als in Europa.

Anja Hintz

TIP

Dit project liet zien dat het als erfgoedprofessional belangrijk is om je horizon te verbreden en goede relaties op te bouwen met partners binnen het sociaal domein. Onder andere om te compenseren voor de vaardigheden en kennis die je als erfgoedprofessional vaak nog niet of onvoldoende hebt. Zo kun je kennis en ervaring opdoen, je netwerk verbreden en aan een wederkerige relatie werken tussen deze partners, gemeenschappen waarmee je samenwerkt en jouw organisatie.

Houd je je dan nog wel met archeologie bezig?

Sommige vormen van archeologie zijn heel academisch, anderen juist persoonsgericht met een grotere maatschappelijke component. Wat al die benaderingen van archeologie met elkaar delen, is het uiteindelijke doel om een verhaal te vertellen over mensen aan de hand van de objecten of sporen die zij achterlaten. Zo hoeft archeologie niet meer alleen te gaan over oude potten en scherven uit verre tijden. Het kan ook iets zijn

wat thuis op de plank staat: een souvenir, een sieraad, een doosje dat je al jaren meeneemt.

De dingen die we in deze tijd bewaren, gebruiken of weggooien vertellen iets over wie we zijn, net zoals voorwerpen uit het

De berbers wonen al eeuwen in Noord-Afrika, onder andere in Marokko. Ze noemen zich in hun eigen taal 'Amazigh'. Ze hebben een eigen vlag en eigen klederdracht, met sieraden zoals kettingen en armbanden. Deze kleding wordt gedragen op bruiloften en feesten. Seloua vertelt daarbij over de minder bekende geschiedenis van de berbers.

Seloua Sallami Boudadi

NICK

Een voorvader van Charine's moeder, Munshi Rahman Khan, vertrok in 1898 vanuit India naar Suriname om als contractarbeider te gaan werken op een plantage. Na de afschaffing van de slavernij was daar grote behoefte ontstaan aan arbeidskrachten. Het dagboek dat hij schreef is een uniek document, omdat hier een contractarbeider zelf over zijn eigen ervaringen vertelt.

Charine Mahawat Khan-Chotoe

ons leven vormgeven, en hoe dat door de tijd heen kan veranderen. De toolbox die archeologie biedt, helpt ons die verhalen te herkennen en te vertellen, in het verleden én in het heden. Belangrijke vragen zijn dan: hoe leg je die verhalen vast, wie bepaalt welke verhalen we delen, en wat gebeurt er als we die verhalen delen?

Hoe kwam archeologie nog meer terug tijdens de diners?

Deze benadering van archeologie draait in ieder geval niet alleen om bodemvondsten. Het ging eigenlijk over verhalen achter de voorwerpen en de emoties die verbonden zijn met die objecten. Iedere gang werd geopend met een archeologische vondst uit het provinciaal depot, in totaal drie objec-

ten (pag. 26/29). Zo werden tijdens de diners verbindingen gelegd tussen bodemvondsten en andere objecten met een persoonlijk verhaal. Het doel van de diners was dus niet om kennis op te doen, maar om samen te luisteren naar verhalen en te kijken naar objecten vanuit die archeologische benadering.

En wat is die archeologische benadering?

Normaliter interpreteer en waardeer je opgegraven objecten, nu lagen die gewoon op tafel. Deelnemers werd gevraagd om

verleden dat doen. Samen kunnen ze ons tonen wat we belangrijk vinden, hoe we

iets mee te nemen 'wat je hier niet kan krijgen'. Daarbij keken we telkens samen naar een object: patina, gebruikssporen, scheurtjes en materialen en wat we daaruit kunnen afleiden. Dit gegeven, van het object, resoneerde in de verhalen van de deelnemers. Zo zag je hoe geschiedenis wordt overgedragen en doorgegeven, en ook wat wordt vergeten. Dat maakte de verschillende waarden en perspectieven inzichtelijk die aan ieder object, en aan ieder verhaal, verbonden zijn.

Hoe hebben jullie de groepen voor de archeologiediners samengesteld?

We hebben met zeer diverse groepen en individuen gegeten. De vier diners vonden telkens op een andere locatie in de buurt

Wat neem je mee van ver?											
Mensen die hun land verlaten, kunnen maar een beperkt aantal dingen meenemen. Dat geldt zeker voor mensen die gedwongen worden, of die moeten vluchten voor oorlog en geweld. Ze kunnen alleen het hoognodige inpakken, meestal niet veel meer dan enkele persoonlijke bezittingen. Vaak worden ook voorwerpen meegenomen met een bijzondere herinnering, of dingen die troost en hoop bieden.											
Veel landverhuizers namen hun spullen vroeger mee in kisten. Zoals de velen die naar Nederland kwamen uit de voormalige kolonie Nederlands-Indië, na de onafhankelijk van Indonesië. Deze 'Indische kisten' kunnen worden gezien als een symbool van de wens ooit terug te keren naar de geboortegrond.											
Ook soldaten die naar verre landen worden uitgezonden nemen spullen mee die herinneren aan thuis. Andere voorwerpen zijn minder beladen, zoals souvenirs die worden meegenomen van vakantie.											

plaats. Zo mochten we op de locatie dineren van de Molukse maatschappelijke welzijnsstichting Kaju Putih. Soms waren er vooral individuen, soms sloten ook groepen aan, zoals Stichting Samen Actief voor Vrouwelijke Ambitie (SAVA) en de Migratiekaravaan, een project over Marokkaanse Boskopers die in de afgelopen zestig jaar in de boomkwekerijsector zijn komen werken. Ook waren er mensen uit ons

Deze bijbel en liedboek heeft de oma van Andjela meegenomen toen ze in 1951 uit Nederlands-Indië naar Nederland werd gebracht. De boeken hebben haar altijd veel kracht gegeven, juist ook in de tijd dat ze in een Moluks kamp in Friesland woonde. In dat kamp droeg ze een sarong, een traditionele wikkelaarok.

Andjela Hilipeuw

Soms verzamelen mensen grond van een plek die bijzonder is voor hen. In dit potje zit aarde die Hannie heeft geschept uit de oprijt van de brug in de Gemeeneweg bij Hazerswoude-Dorp. De grond voor die brug is in 1933 per schuit geleverd door haar vader.

Hannie van Dijk-van Gozen

eigen netwerk, mensen die al bekend waren met archeologie. Toch had ons beeld van migratie in Alphen veelzijdiger gekund, sommige groepen zoals statushouders en Poolse arbeidsmigranten waren niet vertegenwoordigd.

Hoe hebben jullie de archeologiediners georganiseerd?

Bij het samenstellen en voor het creëren van een inclusieve omgeving hebben we heel veel gehad aan Participe, zodat iedereen zich welkom en veilig kon voelen aan iedere tafel. Wij waren zelf ook bij de diners aanwezig. Voor ons was het telkens weer spannend hoe het zou verlopen.

Nick begon als gastheer vanuit het Erfgoedhuis met een welkom, maar daarna gingen wij ook verspreid aan tafel zitten. De setting was telkens best wel intiem, je komt daar toch als vreemde binnen. In het begin vond iedereen het ook spannend. Een enkele keer werd het ook politiek, maar vooral de groepen die elkaar al kenden kwamen snel op een dieper en persoonlijker niveau. We hebben bij ieder archeologiediner wel kippenvelmomenten gehad. Meer dan eens hebben er tranen gevloeid, de verhalen raken al snel.

TIP

Hoe start je een gesprek over archeologie met een nieuwe doelgroep? Door het niet over archeologie te hebben! Probeer een gesprek/activiteit met nieuwe mensen dicht bij henzelf te houden, wat voor onderwerp leeft voor hen,

waar willen zij over in gesprek? Aanknopingspunten zijn gedeelde thema's, herken-

NICK EN MARIEKE

Heleen van Stratum

De moeder van Heleen was geboren in Duitsland en kwam in de jaren dertig met twee zussen naar Nederland. Er was toen veel vraag naar Duitse dienstmeisjes, omdat die goed konden koken. Het kookboek van haar moeder staat nog altijd bij Heleen in de kast.

In 1988 herontdekte Tjak in de schuur een legerkist met spullen van zijn ouders uit de Molukken, waaronder deze vijzel - tjobe - die werd gebruikt voor het fijnwrijven van kruiden. Tjak beschreef zijn herinnering aan dat moment: 'De krachtige oosterse kruiden die erin waren vermalen, waren zelfs nu nog licht doch merkbaar te ruiken.'

Tjak Reavartuw

bare ervaringen, lokale verhalen of persoonlijke interesses die je kunt verbinden aan het verleden en archeologie.

En hoe hebben jullie gezorgd voor een inclusieve tafel?

Allereerst hebben we bij de inleiding open kaart gespeeld, verteld waarom we er zaten, dat we naar een tentoonstelling toe werkten en dat alle verhalen

gelijkwaardig zijn. Daarnaast hebben we gewerkt met naamkaartjes, waarbij elk kaartje uniek was door de afbeelding van een andere scherfvorm. Verder hebben we rekening gehouden met culturele gebruiken en met bijvoorbeeld de man-vrouw verdeling. Het eten was ook belangrijk: de groepen mochten zelf kiezen wat ze wilden eten en dan gingen wij dat regelen. Dat leidde tot een bijzondere samenwerking met de vrouwen van SAVA, zij zorgden uiteindelijk ook voor het eten bij de opening van de expositie.

Het klinkt alsof die diners de kern waren van het project. Hoe zat het dan met de tentoonstelling?

Dat was echt een leerpunt. Veel aspecten van de tentoonstelling waren vooraf al vastgelegd, omdat dat initieel het beoogde resultaat van dit project was. Maar uiteindelijk was de supermooie tentoonstelling in een zaal die minder relevant en toegankelijk was voor de deelnemers. De tentoonstelling had op een andere locatie meer waarde kunnen hebben voor de deelnemers. Bij een co-creatieproces weet je van te voren nog niet waar de waarde

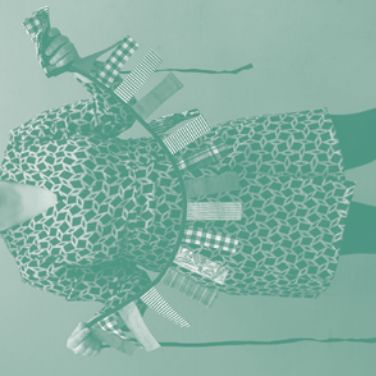
Dit is een van de bakjes die Loren uit Syrië maakte tijdens haar studie Archeologie in Hongarije. Ze heeft alle bakjes meegenomen naar Syrië en alleen deze ingepakt toen ze naar Nederland kwam, als herinnering aan haar tijd in Hongarije.

Loren Abu Fakher

Deze twee houten hoofden komen uit Indonesië. Nu staan ze bij familie van Esther in huis. Ze weet niet precies waar de koppen vandaan komen. Voor haar staan ze symbool voor haar familie.

Esther Thesing

in gaat zitten, het was beter geweest om het concept voor de tentoonstelling op een later moment in het project in samenspraak met de deelnemers in te vullen.

Hoe hebben jullie keuzes gemaakt voor de tentoonstelling?

In het begin dachten we nog dat we een selectie zouden maken uit de objecten van de deelnemers. Uiteindelijk hebben we alles wat praktisch haalbaar was in de tentoonstelling meegenomen. Voor de tentoonstelling werd ieder object gekoppeld aan een spiegelobject, een archeologische vondst

uit Zuid-Holland met een verwant verhaal. Door telkens twee verhalen, uit verschillende tijdperken, naast elkaar tentoon te willen stellen, maakten we het onszelf af en toe lastig.

Zo werd een slavernijbrief ingebracht, maar aan slavernij gerelateerde bodemvondsten zijn moeilijk als zodanig herkenbaar. We hebben eindeloos in kronieken en databestanden gezocht met verschillende zoektermen, helaas zonder succes. Omdat slavernij in de registratie van archeologische objecten zelden expliciet wordt benoemd, is het lastig om objecten met zekerheid aan het slavernijverleden te koppelen. Uiteindelijk zijn we op zoek gegaan naar een ander object uit de verschillende archeologische depots in Zuid-Holland dat het verhaal over het koloniale verleden mede kan vertellen, dat werd een speciaal flesje voor sojasaus uit Japan. >>

TIP

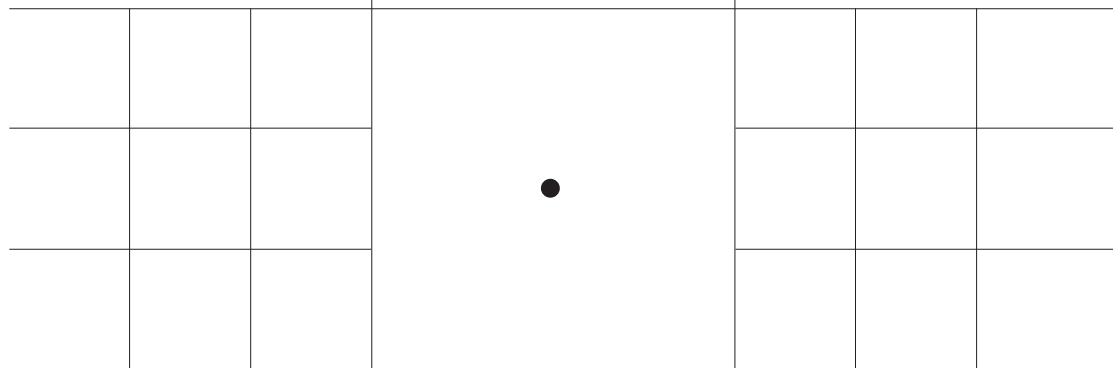
In de loop der tijd zijn de thema's en onderzoeksvragen in de archeologie veranderd. Dat maakt het lastig nieuwe vragen te stellen aan oude opgravingen,

Wat haal je van ver?

Al in de prehistorie hadden mensen contacten over lange afstanden, bijvoorbeeld voor het verkrijgen van grondstoffen die in hun eigen omgeving niet aanwezig waren. Goederen werden uitgewisseld in netwerken die zich uitstrekten over grote delen van Europa. Deze ruilhandel veranderde door de invoering van papier- en muntgeld geleidelijk in een geldeconomie.

Door de internationale handel kwamen er in de loop der tijd ook steeds meer exotische dranken en producten op tafel, zoals koffie uit Afrika, cacao uit Amerika en kruiden uit Azië. Rijke mensen versierden hun huis met exotische voorwerpen uit tropische landen. Deze koloniale handel zorgde in Hollandse steden voor veel rijkdom, die verkregen werd door duizenden mensen als slaaf te laten werken.

Tegenwoordig reizen goederen in containers de hele wereld over. Vrijwel alles is verkrijgbaar met een muisklink. Veel spullen worden ingevoerd uit landen waar ze door goedkope arbeidskrachten zijn gemaakt.

zoals vragen over het koloniale verleden. Om ook dit soort thema's te kunnen onderzoeken en presenteren op basis van (eerder uitgevoerd) archeologisch onderzoek, moeten we als archeologen onze vondsten registreren met de juiste termen die passen bij die nieuwe thema's.

RUND

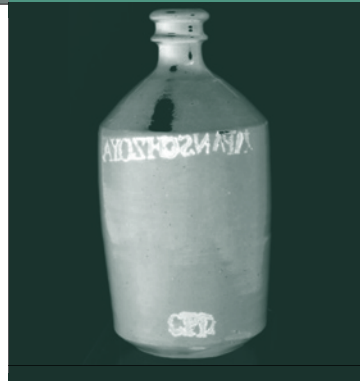
Die koppeling tussen hedendaagse objecten en bodemvondsten, hoe zag dat eruit in de tentoonstelling?

De koppeling tussen objecten begon al bij de tafelschikking van de diners. Door hoogteverschil te creëren met blokken oase, maatstokjes en rasterpapier werden referenties naar archeologisch onderzoek gemaakt. Die lijn werd doorgetrokken in de tentoonstelling, waar alle objecten samenkwamen en in vitrines werden geplaatst. We ordenen de verschillende objecten aan de hand van de zogenaamde grondlijn, de archeologische objecten bevonden zich in de vitrine onder het tafelblad en de hedendaagse objecten juist erboven.

Sojasaus werd als smaakmaker al in het begin van de 18^e eeuw ingevoerd uit Japan. Voor de Nederlandse markt kregen de speciale flessen het opschrift 'JAPANSCH ZOYA'. De Japanse pottenpakkers kenden de westerse letters niet en hebben de tekst in spiegelbeeld aangebracht op deze fles uit Voorburg.

Deze zogenaamde vouwbrief komt uit de verzameling van Cees. De brief is in 1816 door een notaris vanuit Alphen aan de Rijn verstuurd naar Bergen op Zoom. Het is een advies over de verkoop van een plantage, inclusief tot slaaf gemaakten. De manier waarop geschreven wordt over mensen als handelswaar, ervaren wij nu als schokkend.

Bij gelaagde projecten met meerdere momenten en verschijningsvormen – zoals de diners, de tentoonstelling en de publicatie – kan beeld fungeren als een ordenend principe. We brachten iconische objecten uit de archeologie samen met de wereld van het dineren. Die combinatie brengt een ongewone maar direct herkenbare samenhang. Dat blijft hangen. Beeld heeft een enorm potentieel in projecten met een verhalende insteek: voor een scenograaf is beeld geen illustratie, maar inhoud.

Hoe hebben jullie dat koppelen van objecten aangepakt?

In de tentoonstelling kwamen verschillende elementen terug, het oprekken van het begrip migratie en het begrip archeologie, het doorgeven van geschiedenis en het exotiseren van verhalen. Die thema's hebben we na afloop van de archeologiediners vastgesteld op basis van de voorwerpen en verhalen van de deelnemers. Vervolgens hebben we de objecten van een deelnemer gekoppeld aan een van die thema's en hierbij een passend spiegelobject gezocht. Dat hebben we redelijk associatief gedaan, waardoor ruimte voor verschillende perspectieven en interpretaties bleef bestaan.

Dit proces gaf ons als makers de kans om, door verhalen te ordenen, er zelf dingen uit te halen. Zo werd voor ons ook invoelbaar dat een hele materiele benadering niet altijd ruimte geeft aan de emoties die horen bij een object. Dat werkte ook andersom: door zowel de materiële als de emotionele waarde van objecten tegelijkertijd invoelbaar te maken, kregen ook de als spiegelobject geselecteerde bodenvondsten iets van hun emotionele waarde terug. De persoonlijke verhalen van de opgegraven objecten zijn immers al verloren gegaan. Daarnaast voegde het plaatsen van alle objecten in een archeologische context historisch perspectief toe aan het onderwerp migratie. Zo werd

sierboom uit Japan. Volgens de overlevering heeft de betbetovergrootvader van kweker Cor als beurtschipper in de 19^e eeuw een exemplaar van deze geïmporteerde boomsoort aan de kant gegooit in Boskoop, voor de kwekerij van zijn zoon. Feit is dat daar nu het oudste exemplaar van deze soort ter wereld groeit.

Cor van Gelderen

Deze Romeinse munt is gevonden in een hoop grond achter station Alphen aan den Rijn door iemand die zijn hondje uitliet. De kop is van keizer Diocletianus die in 244 werd geboren in het huidige Kroatië. De munt is rond 300 geslagen in Ticinum, de huidige stad Padua in Noord-Italië.

Piet Pijper

migratie onderdeel van een langere tijdlijn en niet gereduceerd tot iets hedendaags.

Hoe kijken jullie terug op co-creatie?

Voor Nick en Marieke, archeologen bij het Erfgoedhuis, was dit de eerste keer dat ze werkten met co-creatie. Daardoor kende Bestemming bereikt? een hele andere aanpak dan een regulier tentoonstellingsproject van het Erfgoedhuis. Zo vraagt een co-creatieve benadering in veel sterkere mate een open proces dan een reguliere projectplanning.

We merkten dat co-creatie in de praktijk verschillende gradaties en nuances kent en voor verschillende projectfasen om een andere benadering vraagt. We hebben de deelnemers bijvoorbeeld wel betrokken bij het organiseren van de archeologiediners maar ze geen inspraak gegeven in de opzet van de tentoonstelling of de vormgeving daarvan.

Terugkijkend is er niets meer over van het eerste plan, alleen het onderwerp migratie en uiteraard archeologie. Toch beschouwen we het project allemaal als zeer geslaagd, we hebben veel geleerd over hoe we met mensen kunnen samenwerken voorbij typisch archeologische dingen. Die meerwaarde reikt veel verder dan een uitgestippeld projectplan.

Wees realistisch en transparant welke mate van co-creatie je beoogt en je kunt bieden: niet alles is co-creatie. Zoek binnen je kaders (tijd/budget, etc.) naar hoeveel ruimte je kan laten voor deelnemers om regie te nemen en bespreek wat zij hierin willen. Is die ruimte beperkt? Dat hoeft niet erg te zijn, andere vormen van participatie kunnen ook heel waardevol zijn, zolang je er vroeg en eerlijk over communiceert.

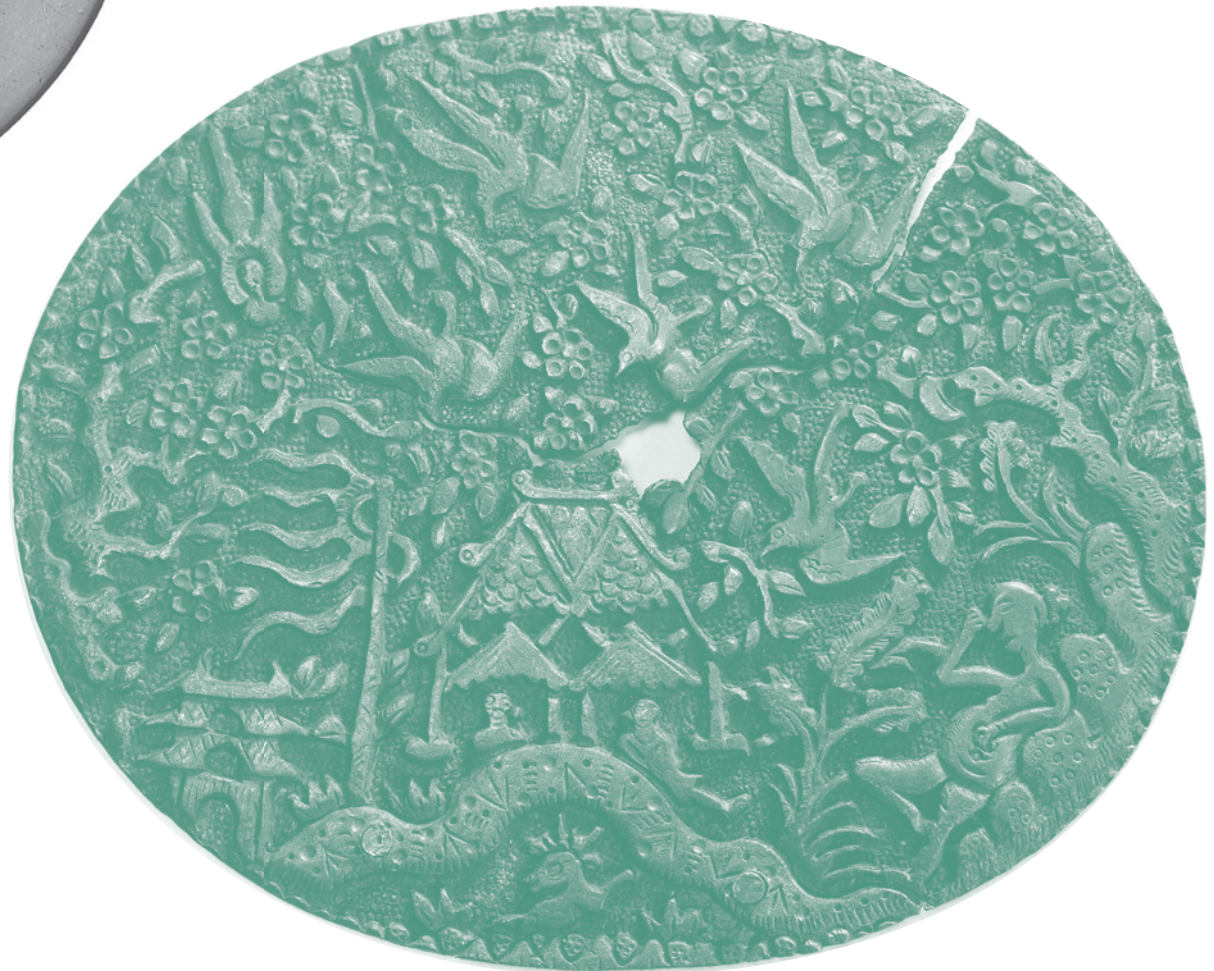

< Archeologisch object: Faience

Gevonden: Schiedam Bochtafsnijding Hof van Cyrene, 2015
Bord, Nederlandse faience; in- en uitwendig tinglazuur; blauw:
centraal chinees motief, rand: wanli vakken, 1625–1675
Herkomst: West NL

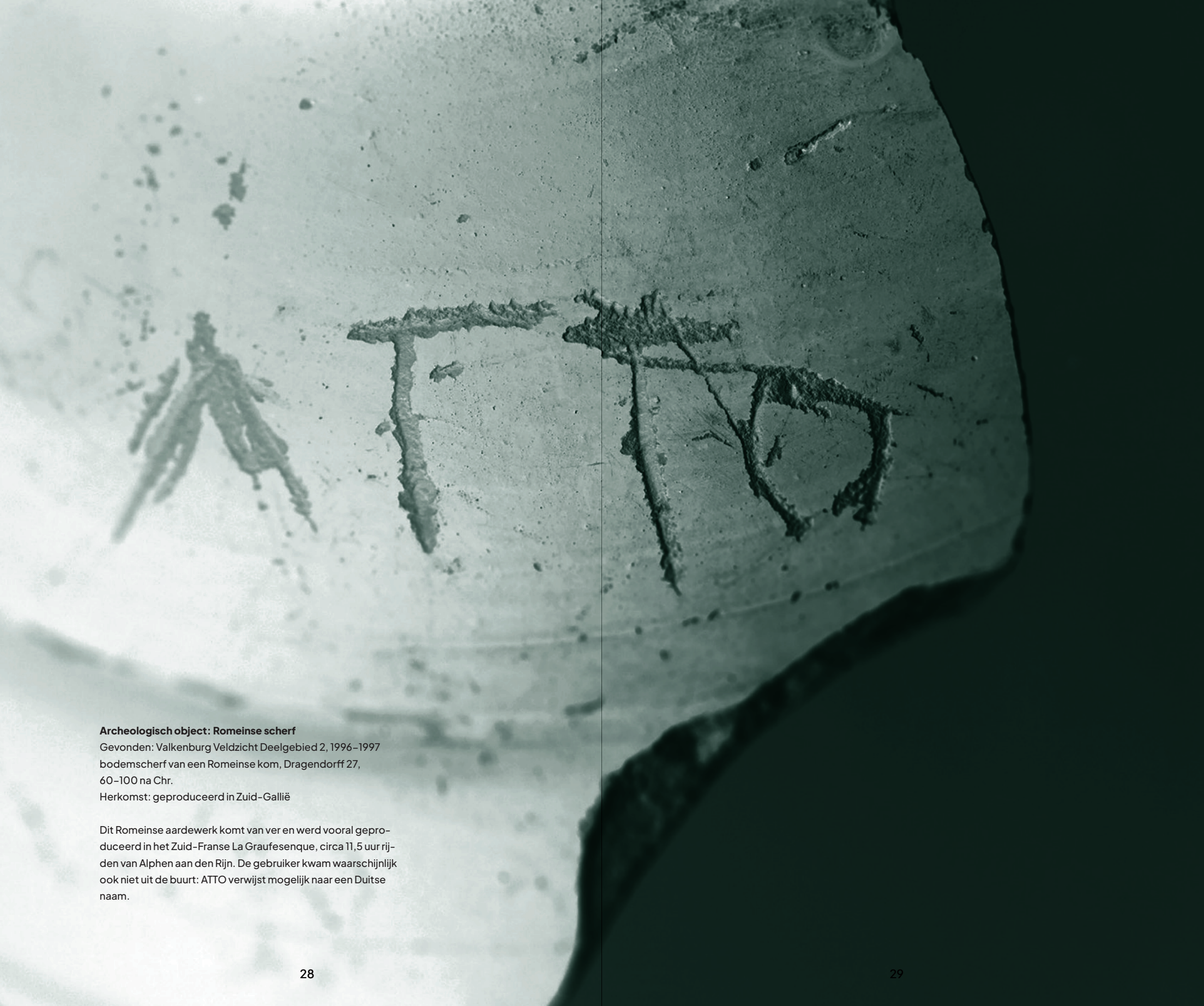
Dit type aardewerk met een ondoorzichtige witte glazuurlaag moest op Chinees porselein lijken. Hollandse producenten kopieerden Chinese motieven en zijn daar wereldberoemd mee geworden: het bekende Delfts Blauw. Typisch Hollands, of gepikt van anderen?

Archeologisch object: broche Indonesië

Gevonden: Schoonhoven Havenwerk, 1999–2000
Broche, 19^e eeuw, koperlegering
Herkomst: Nederlands-Indië?

We herkennen de voorstelling als iets tropisch/exotisch, maar begrijpen niet wat wordt uitgebeeld, snappen de beeldtaal niet. En is het wel een broche of had het voorwerp een andere functie? En ook: hoe kwam het terecht in Schoonhoven? Wie heeft het meegenomen en was het een souvenir?

Archeologisch object: Romeinse scherf

Gevonden: Valkenburg Veldzicht Deelgebied 2, 1996–1997
bodemscherf van een Romeinse kom, Dragendorff 27,
60–100 na Chr.

Herkomst: geproduceerd in Zuid-Gallië

Dit Romeinse aardewerk komt van ver en werd vooral gepro-
duceerd in het Zuid-Franse La Graufesenque, circa 11,5 uur rij-
den van Alphen aan den Rijn. De gebruiker kwam waarschijnlijk
ook niet uit de buurt: ATTO verwijst mogelijk naar een Duitse
naam.

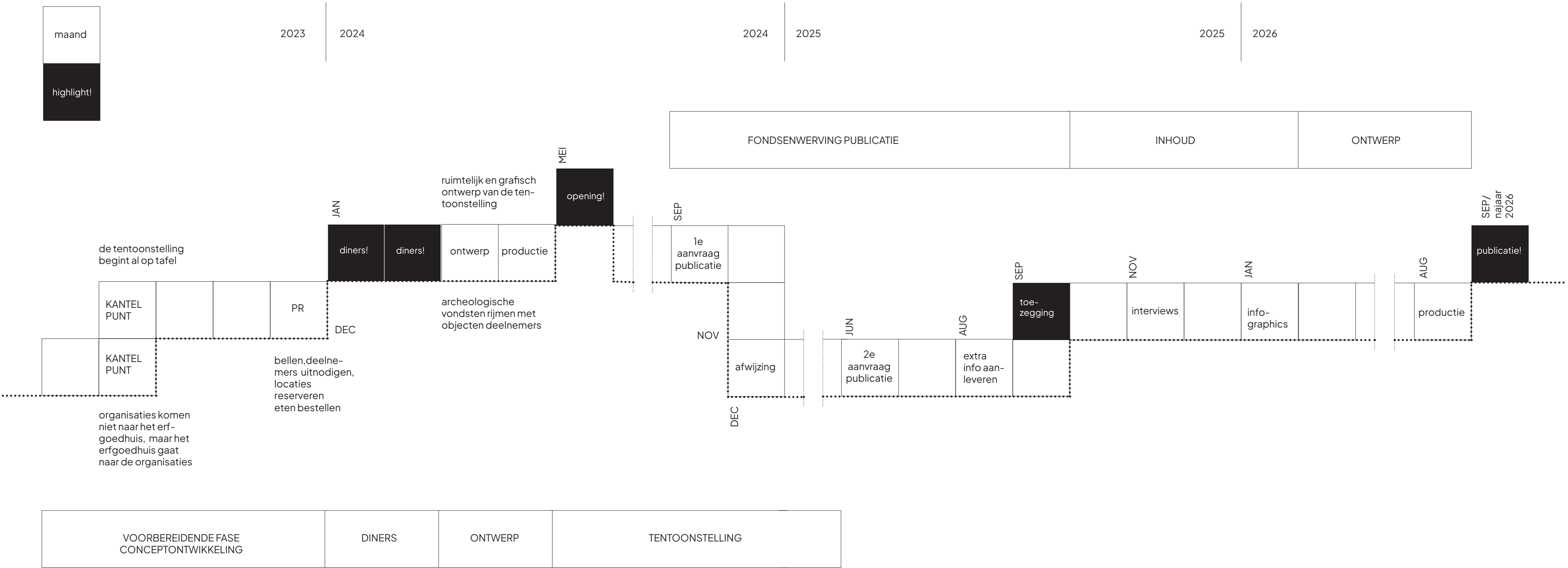

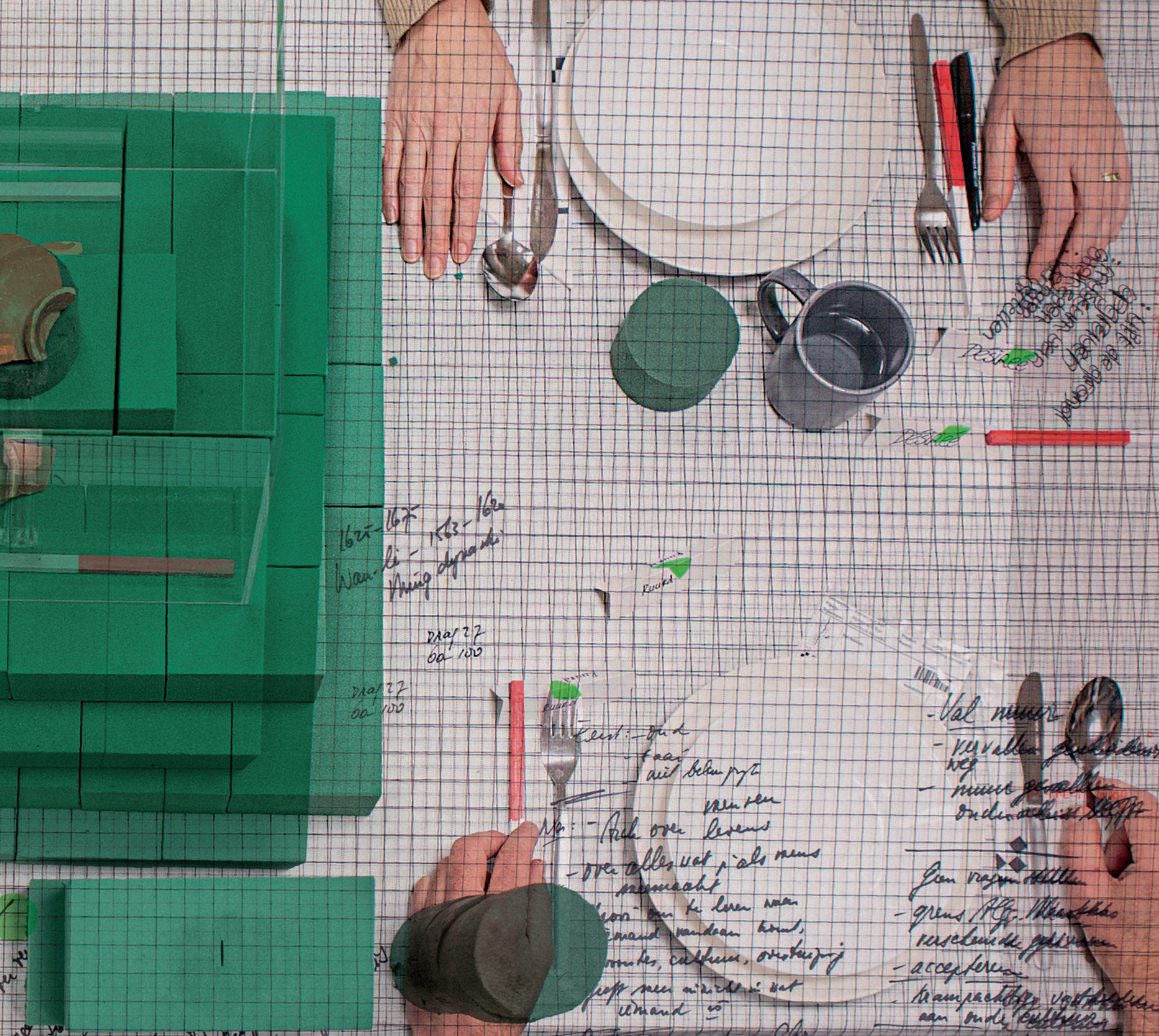
Archeologiediner met Stichting SAVA op 9 januari 2024, in buurthuis Mozaïek te Alphen aan den Rijn

Py wie het
is?

→ Relat in
zijn worden
Land ↔ Bevolking-
progen
ontkadering
India + Sansone
→ falk arbeiden
mit
kolon

veranderde ook gemeensdorp
van gesloten dorp naar open
menging van gelooven / open bleef
hoe paar plantjes uit Japan
overleefde in veld hebben gehad
op geschiedenis grote maatsch. verandering

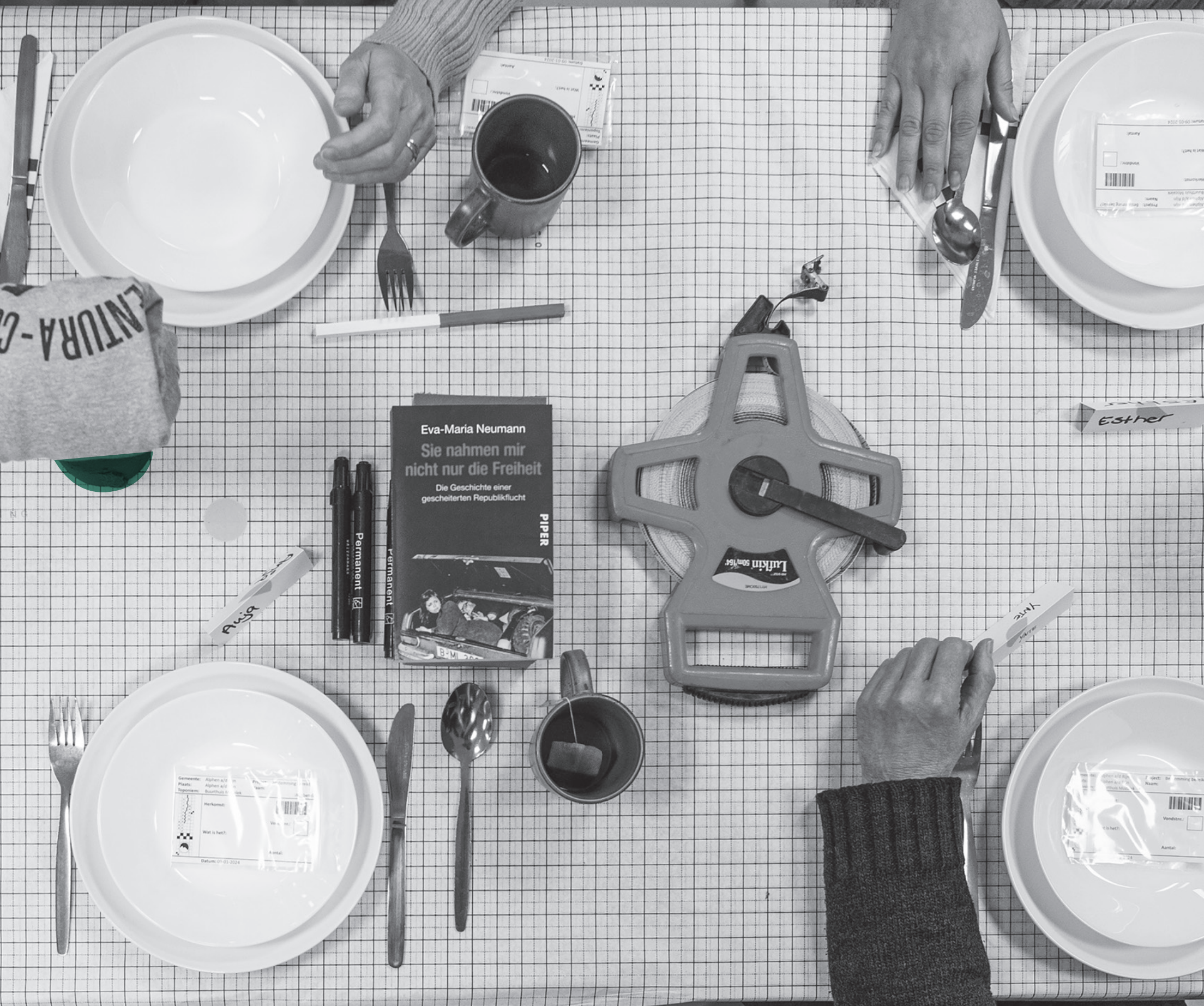
O M E T I N G

in heers $\leftrightarrow$ afdacht van
aalsocht van
erhids uit gele deelstaat

Cor

Von Siebold - Japan
planten verzamelen
in wardrobe
~~de~~ laatste Lending

komt door Frank in d' wapendrecht
via binnenwater naar Riedu
het betoveringsof vader schipper beurt
Garden volkomen door
Nijpaki stroom van planten
subben boskroon totaal veranderd
fruitbomen verwagen door herplanten
Nim kunst niet plegt koloniaal vere

ENTURA-C

Eva-Maria Neumann
Sie nahmen mir
nicht nur die Freiheit
Die Geschichte einer
gescheiterten Republikflucht
PIPER

Lutkin
50m/16ft

Anja

Ynte

Esther

Gemeente: Alphen Afd.
Plaats: Alphen Afd.
Tegensom: Buitenhuis
Herkomst:
Wat is het?:
Aantal:
Datum: 01-01-2024

Gemeente: Alphen Afd.
Plaats: Alphen Afd.
Tegensom: Buitenhuis
Herkomst:
Wat is het?:
Aantal:
Datum: 01-01-2024

Deze reflectie is geschreven door Marit van Dijk op basis van twee groepsinterviews, op 19 november 2025 met Fatima Achahboun, Anja Hintz, Andjela Hitipeuw, Tjak Reawaruw en Esther Thesing en op 26 november 2025 met Frans van Rijn en Heleen van Stratum.

Hoe hebben de deelnemers de archeologiediners, de opening en de tentoonstelling ervaren? Zij zijn eind 2025 gevraagd hun ervaringen te delen. Zeven van hen hebben dat in twee gesprekken gedaan. Die samenstelling was geen afspiegeling van iedereen die bij de diners was, maar laat wel zien hoe divers de ervaringen zijn geweest.

Alle betrokkenen bij deze publicatie hopen in de toekomst meer co-creatie met erfgoed te zien in Alphen aan den Rijn en daarbuiten. De reflecties op Bestemming bereikt? zijn geordend aan de hand van de volgende thema's: de sleutelfiguren, verhalen als leidraad, openheid en eigenaarschap delen.

Sleutelfiguren

Voor Bestemming bereikt? is intensief samengewerkt met verschillende groepen en individuen uit Alphen aan den Rijn, van Swaenswijk tot Boskoop. Zoals in het vorige deel over de makers al duidelijk werd, ging dat niet vanzelf. Want hoe krijg je mensen zo ver om met jou aan tafel te gaan en een verhaal te vertellen? Er waren zogenaamde sleutelfiguren: mensen die een cruciale rol speelden in het verbinden met en betrekken van mensen uit hun netwerk. Vanuit hun rol als community managers, groepsleiders of 'gewoon' betrokken buurtbewoner introduceerden zij de archeologiediners bij hun netwerk en vice versa.

[illegible]

De meeste deelnemers werden benaderd via een club, familiebanden of een groep waar ze bij zitten, vaak verbonden aan (interesse voor) migratiegeschiedenis, Alphen aan den Rijn en/

of archeologie. Veel deelnemers hebben het betrokken raken als makkelijk ervaren. Voor de een omdat het op een bekende plek werd georganiseerd, voor de ander omdat het via via was. Maar dat ging niet altijd over één nacht ijs. Fatima Achahboun, voorzitter van SAVA, een groep vrouwen in Alphen aan den Rijn die zich inzet voor vrouwelijke ambitie, vertelt hierover. “In eerste instantie dacht ik dat het niets voor ons zou zijn. Toen me werd verteld dat het juist over migratie ging, heb ik het alsnog in de groep gegooid.” Uiteindelijk deden zestien vrouwen van SAVA mee aan een van de archeologiediners.

'Sleutelfiguren' is een veel gebezigde term bij maatschappelijke organisaties voor mensen

Gonny heeft een verzameling van duizenden blikken. Dit hondjesblik was het begin van haar collectie. Het is voor haar bijzonder, omdat het haar herinnert aan haar jeugd in Amsterdam. Sinds haar huwelijk in 1964 staat het blik haar in de keuken in Alphen aan den Rijn.

Giuseppe ontvluchtte als 14-jarige jongen in 1831 het oorlogsgeweld in Italië en wilde in Nederland orgelbouwer worden. Om te integreren moest deze jonge nieuwkomer ook menselijke grenzen verleggen. Latief heeft nu de schaatsen die zijn voorvader toen kocht om op het ijs 'sociale klassen te overbruggen.'

Latief Perotti

uit de buurt met wie je samenwerkt als je zelf (nog) geen lokaal netwerk hebt of dat niet duurzaam kan onderhouden. Andersom kennen erfgoedinstellingen ook steeds vaker interne sleutelfiguren: mensen die de relaties met een lokaal netwerk

vanuit hun instelling kunnen verzorgen en onderhouden. Zo wordt tijdens een van de reflectiegesprekken voorgesteld om mensen werkzaam bij buurtcentra te trainen om dit soort projecten te kunnen organiseren. Toch heb je ook mensen vanuit de archeologiesector nodig, volgens een andere deelnemer 'omdat zij het levend kunnen maken'.

Kortom: je hebt aan beide kanten 'sleutelfiguren' nodig, mensen die kunnen en willen investeren in de sociale relaties die nodig zijn voor participatief (erfgoed)werk en die relaties ook duurzaam willen borgen in hun organisatie. En nog belangrijker: mensen die de emoties die bij de verhalen horen koesteren en willen doorgeven.

Verhalen als leidraad

In Bestemming bereikt? werden migratieverhalen centraal gesteld. Migratie is namelijk een belangrijk thema in de archeologie én in het dagelijks leven. Mensen vragen om migratieverhalen te delen is echter niet iets wat je zomaar kunt doen. Er horen emoties bij ieder verhaal, er zijn vaak gevoelige kanten en het is niet altijd duidelijk aan wie het is om iets te vertellen. Hoe zorg je voor vertrouwen om een gevoelig verhaal te kunnen delen met vreemden? Hoe zorg je voor gelijkwaardigheid bij het luisteren?

Tijdens de archeologiediners werden verhalen gedeeld uit allerlei windstreken. Sommige verhalen werden voor het eerst verteld

Deze armband komt uit Nederlands-Indië, nu Indonesië. Over de tijd in deze voormalige Nederlandse kolonie werd bij Jennifer thuis niet gesproken. Zo werd met de armband ook het verdriet doorgegeven over deze verzweegen geschiedenis.

Jennifer Straver

buiten de familie, anderen waren eerder al elders opgeschreven. Veel mensen wisten vrijwel meteen wat ze wilden vertellen. Zo wist deelnemer Andjela Hitipeuw direct dat ze de geschiedenis van haar oma, haar voormoeder, 'in het daglicht wilde stellen'. Maar welk object daar het best bij paste? Anderen wilden hun Duitse afkomst bespreken, maar moesten nog zoeken en vragen naar objecten die bij familie lagen, voordat ze eindelijk vonden wat ze wilden tonen. Uiteraard waren er ook mensen die op het laatste moment vonden wat ze wilden delen: spullen die nog bij familie werden opgepikt en die daarmee ook weer iets in gang zetten. Zo vertelt deelnemer Esther Thesing: "Ik heb niet zo heel veel met het verleden van mijn vader, maar door dit hele gebeuren is er wel iets gaan borrelen bij me."

Bij het welkomstwoord bij ieder diner zetten de makers de toon door uit te leggen hoe zij, vanuit de archeologie, met migratieverhalen te maken hebben. Doordat die verhalen, vanuit verschillende kennis en ervaring, op tafel kwamen, werden ze aan elkaar gelijkgesteld. De mix tussen professionele archeologen en lokale verhalen maakte het voor velen boeiend, interessant en levendig. Ook het materiele aspect van archeologie, het feit dat iemand dit in het verleden heeft aangeraakt, wordt memorabel genoemd. Zo vertelt Esther: "Ik ben wel meer gaan nadenken over dat archeologie best wel belangrijk is, dat al die spullen belangrijk zijn om ons bewust te blijven van welke stappen we zetten." Een object met een goed verhaal kan het verleden tastbaar maken.

Er waren veel verschillende beweegredenen om een verhaal te delen: om iets door te geven aan jongere generaties, om ervoor te zorgen dat bepaalde delen van de geschiedenis niet worden vergeten en/of om je beter te laten kennen door je omgeving.

Ook in de tentoonstelling kwamen de verhalen terug, inclusief de objecten. Hier waren ook ar-

De opa van Désirée nam deze armband voor zijn moeder mee, toen hij als soldaat terugkwam uit Nederlands-Indië. Toen zij overleed ging de armband naar haar kleindochter en die gaf het sieraad weer aan haar dochter: Désirée. Zo wordt de armband doorgegeven in de familie.

Désirée Bellaard

cheologische vondsten bij gezocht: objecten en verhalen die nog een extra laag toevoegden. Beide objecten werden als belangrijk beschouwd, zo werd voor alle objecten een verzekering afgesloten. Deelnemer Anja Hintz zegt hierover: “Heel fijn dat een verzekering afgesloten was voor de objecten. Fijn dat jullie bewust waren dat wij jullie iets geven wat heel diep van binnen van ons is. En dat jullie daarmee zo omgegaan zijn.”

Verhalen zijn zelden alleen van de verteller, vaker wordt het eigenaarschap gedeeld met familie, soms meerdere generaties. Meerdere mensen vertellen in de nagesprekken over hoe het delen van dit verhaal heeft gezorgd voor verdere uitwisseling met familie, met ouders, vrienden die ook weer opnieuw bezig zijn met die verhalen en er op hun beurt weer iets aan toevoegen. Zo kon Tjak Reawaruw het verhaal van de KNIL-kist van zijn vader opnieuw vertellen, dat al eerder in een gedenkboek is afgedrukt. Met al die acties wordt telkens weer een subtiële beweging veroorzaakt, zo wordt met iedere verteller weer een stukje geschiedenis opnieuw opgeschreven.

Openheid

Een van de dingen die de archeologiediners zo bijzonder maakte was de veelheid aan verhalen die onderdeel waren van dezelfde avond, het ging niet alleen over de Tweede Wereldoorlog, of het slavernijverleden- alles liep door elkaar. Een dergelijke gelijkwaardige, open en veilige plek om die verhalen te delen vraagt om een zorgvuldige voorbereiding en goede afspraken. Zo werd in de uitnodiging voor het diner omschreven wat je kon verwachten en welke vragen er over het voorwerp zouden worden gesteld. “Waarom heb je dit gekozen? Waar komt het vandaan? Wat vertelt het voorwerp over de plek waar het vandaan komt? Wat betekent het voor-
werp voor jou persoonlijk?

Een goede
voorberei-
ding, zodat de

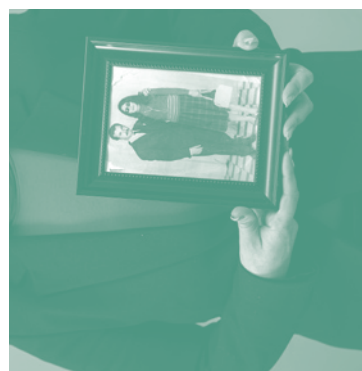

Dit T-shirt droeg Sabine tijdens schoolgym op het Bonaventuracollege in Leiden. Ze heeft het altijd bewaard, als herinnering aan haar middelbare-schooltijd. Ze heeft het ook meegenomen toen ze ging verhuizen.

Sabine van der Voort

			Wat van ver komt...					
			Wat van ver komt wordt vaak gezien als interessant en bijzonder. Transport over lange afstanden maakte goederen vroeger duur en exclusief. Porselein uit China werd zo populair dat in Hollandse steden goedkope aardewerk werd gemaakt met Chinese voorstellingen. Het Delfts Blauw waar Nederland nu bekend om staat, is oorspronkelijk een goedkope imitatie van Chinees porselein.				Steeds meer voorwerpen werden uit verre landen naar Europa gebracht. Niet alleen voedsel en grondstoffen, maar ook kunstvoorwerpen. Kunstenaars lieten zich inspireren door oosterse voorstellingen. Exotische voorwerpen en versieringen worden nog steeds gezien als decoratief.	
			Ook mensen uit verre landen werden vroeger wel als bezienwaardigheid naar Europa gehaald. Ze waren interessant					

wederzijdse verwachtingen duidelijk zijn, helpt met meerstemmigheid: ruimte om verschillende opvattingen tegelijkertijd naast elkaar te laten bestaan. Andjela legt uit hoe ze haar verhaal van te voren al had opgeschreven, zodat ze alles zeker zou onthouden. Op die manier was het delen van haar verhaal voor haar ‘spannend maar veilig’.

Fatima heeft haar ouders nooit gezien in de hippe kleren die ze dragen op deze oude foto. De opname is gemaakt voordat haar vader als Marokkaanse gastarbeider naar Alphen kwam. In Nederland gingen haar ouders zich steeds traditioneler kleden, alsof ze wilden vasthouden aan hun oude cultuur.

$$10 - 4 = 6 \quad 8 - 1 = 7 \quad 9 - 1 = 8$$

Ook voor mensen die al veel deelnemers aan tafel kenden, kon het best spannend zijn. Zo ook voor Fatima Achahboun: “Zo’n verhaal vertellen doe je natuurlijk niet iedere dag. We waren allemaal heel erg benieuwd, we waren nieuwsgierig naar wie wat had meegenomen.” SAVA had een drukbezocht diner met ongeveer twintig deelnemers, waarvan het merendeel aangesloten bij SAVA.

Esther vult aan: “Het voelde in ons groepje heel veilig, ik kan me voorstellen in een groep waar mensen elkaar niet kennen, dat het moeilijker kan zijn om ook iets persoonlijks te delen.” Zelfs de buurtagent die even langskwam heeft uiteindelijk meege-

geten. Ook Tjak omschrijft een ander archeologiediner als heel geanimeerd: “Iedereen kreeg de ruimte en het ging heel soepel, het gesprek ging vanzelf.”

De diners hebben, in de regel, impact gemaakt. Anja is trots dat ze haar geschiedenis met de buitenwereld heeft gedeeld. Zo

omdat ze er anders uitzagen, werden soms belachelijk gemaakt. Zo kon in Europa een negatief beeld ontstaan van andere culturen en mensen uit andere landen.

Ons beeld van migranten verandert in de loop der tijd. Ook nu hebben we verschillende oordelen over migranten, sommigen zijn 'net als wij', anderen worden gezien als 'ongewenste vreemdelingen'.

vertelt Esther:
“Ik kende Anja al wel even-
tjes, maar voor
mij was Anja
gewoon Anja
en die komt
uit Duitsland.
Maar na die

avond kwam ik erachter dat ze in de voormalig DDR was opgegroeid. En dat maakte zo'n compleet ander mens van Anja. Omdat ik ineens dingen begreep. Maar ook dat, nou ja, Duitsland is niet alleen maar Duitsland. Duitsland heeft ook gewoon al die losse stukjes met een heel eigen geschiedenis.”

In veel huiskamers staan exotische beesten als versiering. Deze houten olifant is bewaard gebleven, terwijl hij in de kachel opgestookt had kunnen worden toen Wouter tijdelijk in een koude keet woonde. Hij is er toch aan gehecht geraakt.

Wouter van Straalen

Wat ook bijdroeg aan de open sfeer was het samen eten, dat verbindt. Heleen van Stratum vertelt: “Ook door het eten

was het toch best wel relaxed. Je kon ook merken dat iedereen belangstelling had ook voor wat de ander vertelde.” Die open aanpak werd gewaardeerd. Zo vertelt Frans van Rijn: “Het is vaak zenden, niet communiceren.” Iedereen vond het prettig om meegenomen te worden in ieder verhaal. Echter betekent ruimte voor openheid ook ruimte voor verschillende opvattingen, voor meerstemmigheid. Zo was er ook wel eens schuring tijdens de diners en de nagesprekken, over politiek en migratie, over Boskoop. Ook schuring hoort erbij.

Eigenaarschap delen

In de uitnodiging voor het archeologiediner stond: “Neem iets mee dat hier niet te krijgen is. Het mag iets ouds zijn of iets dat zelf is

gemaakt. Iets dat van ver weg komt, of juist van dichterbij. Het mag gekocht zijn, of als cadeau gekregen. Het mag een gebruiksvoorwerp zijn, of juist iets voor de sier. Alles mag, zolang er maar een persoonlijk (migratie)verhaal aan verbonden is.”

Bijzonder aan Bestemming bereikt? is de aandacht voor beeldtaal. Cecilia en Ynte ontwikkelden een op archeologisch onderzoek geïnspireerde beeldtaal die terugkwam aan de dinertafels, in de tentoonstelling en ook weer in dit boekje. De deelnemers hebben verhalen en objecten gedeeld, maar wat gebeurt er als iemand anders daar mee verder gaat? Van wie was Bestemming bereikt? nou eigenlijk?

Bij ieder diner werd overlegd met de deelnemers: wat willen jullie eten? Hoe willen jullie dat wij dat organiseren? Zo werd de sleutel uit handen gegeven, en werd het archeologiediner iets van alle aanwezigen. Dat gedeelde eigenaarschap zie je ook terug bij het eten voor de opening. In de eerste instantie zou er een traditionele borrel met hapjes worden georganiseerd,

maar vanuit SAVA werd er gevraagd of het er anders uit mocht zien: met eten uit verschillende culturen, wat leuke aankleding en een ontvangstbubbeltje. Omdat wij vaker events organiseren legt Anja uit: “Dan vind ik, is het van ons als stichting ook weer dat samenwerken. Dan laat ons het samen doen.” Want, en daar is iedereen het over eens, eten verbindt. Maar eten regelen verbindt ook!

De opening werd door velen als indrukwekkend ervaren. De verschillende achtergronden en verhalen uit de diners werden opnieuw naar voren gebracht. Zo was er een mooie preview van de Migratiekara-

Deze tajine komt uit de keuken van Rachid. Zijn vader was een van de eerste gastarbeiders in Boskoop. Rachid: ‘Hij werd eerst gastarbeider genoemd, maar ging niet terug na vijf jaar, toen was hij een immigrant, medelander, nieuwe Nederlander en tot slot een allochtoon, wat zoveel betekent als: niet van deze bodem.’

Rachid el Ousrouti

Op de internationale school waarop Alistair zat was het verzamelen van dit soort speelkaarten midden jaren tachtig een ware rage. Deze Amerikaanse kaarten waren de top: die waren een slag groter en in Nederland niet te krijgen. Ze werden meegenomen door Amerikaanse leerlingen.

Alistair Bright

vaan, een documentaire over de migratiegeschiedenis van Marokkaanse gastarbeiders in Boskoop. Daarnaast kreeg Tjak het podium om zijn verhaal over de KNIL-kist te vertellen, omdat deze vanwege de grootte niet in de tentoonstelling paste.

Toch waren er ook kansen om de tentoonstelling meer samen met de deelnemers vorm te geven. Een enkeling benoemt dat het goed was geweest om met de betrokkenen te overleggen wat hun behoeften waren voor de tentoonstelling. Zo was het voor een aantal mensen, waaronder Frans, belangrijk om hun verhaal te delen met jongere generaties. De tentoonstelling was echter niet gericht of echt geschikt gemaakt voor jongere generaties.

Bestemming bereikt? had het streven om een co-creatieproject te zijn, iets waar alles samen werd gemaakt en besloten. Dusdanig democratisch is het niet geweest, maar dat het waardevol was voor alle betrokkenen is duidelijk. Het is kostbaar om een verhaal te kunnen vertellen maar dat werkt alleen als mensen ook de tijd nemen om naar elkaar te luisteren. De verschillende achtergronden die aan tafel zaten, en het wederzijdse respect dat er was, worden meermaals benoemd. “Uiteindelijk sta je toch allemaal voor dezelfde vragen, dan kun je

[illegible]

allemaal iets van elkaar leren” vat Tjak samen. “Dat je zo gaat zitten en de ruimte neemt, de woorden vindt, dat maakte het heel bijzonder.”

TIP

Markeer waar je momenten voor inspraak organiseert en wie waar eigenaarschap deelt. Kijk ook eens naar de participatieladder van FARO Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed om te zien welke verschillende vormen werkbaar zijn voor jouw project. Tegenwoordig wordt dit model ook wel ‘de saladebar’ genoemd – zodat je makkelijker verschillende vormen kunt mixen binnen een project – precies zoals hier ook gebeurd is!

Op vakantie in Marokko stuurde Rachid in 1985 deze Ansichtkaart aan zijn klasgenootje Diana. Zij bewaarde de kaart in een vriendenboekje. De Ansicht is voor Diana meer dan alleen een kaartje, het is een symbool wat als kind geen verschillen ziet wat betreft culture, huidskleur, geloof of achtergrond.

Zoals in het eerste deel van dit boekje terug kan worden gelezen, is de tijdslijn van dit project veel langer geweest dan alleen het organiseren van de diners. Het zoeken en vinden van relaties, het ontwikkelen en bouwen van een tentoonstelling en ook de nagesprekken die hebben geleid tot dit boekje waren onderdeel van de opzet. Gelukkig leeft er ook veel voort na Bestemming bereikt?, relaties tussen organisaties en bewoners zijn veranderd.

Op de vraag of de ervaring van Bestemming bereikt? belangrijk is, wordt door de vrouwen van SAVA enthousiast gereageerd. Esther antwoordt: “Dit is een mooi middel om elkaar te leren kennen en begrip te kweken voor hoe mensen leven.” Anja sluit zich hierbij aan. “Het zou de samenleving helpen om zulke dingen vaker te doen, maakt niet uit voor welke groep, al is het je voetbalclub.” Ook gaan er veel stemmen op voor aansluiting bij de jeugd, er is veel verschil tussen generaties en daar is soms ook behoefte aan informatie om meer te leren over je identiteit. Andjela en Tjak, allebei met een Molukse achtergrond, hebben beiden ervaring met hoe complex het kan zijn om dit gesprek op gang te krijgen en hoe belangrijk het is om die verhalen te delen.

In tegenstelling tot de diners, werden de opening en de tentoonstelling wisselend ervaren door de verschillende deelnemers. Zo bleken het Archeologiehuis Zuid-Holland in Archeon en de tentoonstellingsruimte niet voor iedereen even toegankelijk. Deelnemers zoals Heleen, zijn door omstandigheden juist niet naar de opening geweest en konden door fysieke ongemakken ook niet naar Archeon. Frans van Rijn is juist, als iemand die zich wel op zijn gemak voelt in het Archeon, nog meerdere keren gaan kijken. De vrouwen van SAVA waren intensief betrokken bij de opening en de organisatie, maar ervoeren het Archeon verder niet als plek voor hen. Tijdens de nagesprekken wordt geopperd dat de tentoonstelling nog verder had kunnen reizen: waarom niet op een gratis en toegankelijke plek, zoals het gemeentehuis, de bibliotheek of het buurtcentrum?

Hoe dan ook was het een stimulerende reis, die door velen wel werd ervaren als iets dat samen werd ondernomen. Voor velen was het ook een reis buiten hun eigen comfortzone, sommigen mensen hebben eigenlijk maar weinig op met geschiedenis of vonden het spannend hun verhaal te delen. Heleen: “Ik vraag me zelfs af wat mijn groep leuk vond, of ze nog een keer zouden willen dineren.”

Archeologiediner op 24 januari 2024, in Wijkcentrum Swaenswijk te Alphen aan de Rijn

Concept: Nick Warmerdam en Marieke van Winkelhoff
 Tekst interviews: Marit van Dijk
 Objectteksten: Ruurd Kok
 Grafisch ontwerp en illustraties: Cecilia Hendrikx
 Fotografie: Scheplitz/Imageetree
 Tentoonstellingsconcept: Ruurd Kok, Ynte Alkema, Cecilia Hendrikx
 Scenografie: Ynte Alkema en Cecilia Hendrikx

Oplage: 500
 Drukwerk: De Raddraaier SSP
 Binder: Van Hees – Patist Boekbinders
 ISBN 9789083472324
 Erfgoedhuis Zuid-Holland, najaar 2026

Bestemming Bereikt? is een uitgave van Erfgoedhuis Zuid-Holland en kan worden gedownload via www.erfgoedhuis-zh.nl.

CC BY-NC-SA 4.0. Dit werk mag worden gekopieerd, verspreid en aangepast, zolang de naam van de maker(s) wordt vermeld, het niet voor commerciële doeleinden wordt gebruikt en eventuele aangepaste versies onder dezelfde licentie beschikbaar worden gesteld.

Met dank aan: De deelnemers/buikleengevers: Désirée Bellaard, Alistair Bright, Andjela Hitipeuw, Anja Hintz, Asma El Bernichi, Cees van Leeuwen, Charine Mahawat Khan-Chotoe, Cor van Gelderen, Diana Kölker, Esther Thesing, Fatima Achahboun, Floris Scheplitz, Frank van Schie, Frans van Rijn, Hanane Kassem, Hannie van Dijk-Van Goozen, Heleen van Stratum, Hildegonda Bax, Jenniffer Straver, Joy Straver, Latief Perotti, Loren Abu Fakher, Marjolein Kal-van der Laan, Mohammed el Ousrouti, Piet Pijper, Rachid el Ousrouti, Sabine van der Voort, Seloua Sallami-Boudadi, Tjak Reawaruw, Wouter van Straalen; Buikleengevers: Provincie Zuid-Holland, Gemeente Gouda, Gemeente Leiden, Gemeente Vlaardingen, AWN Helinium; Partner organisaties: Stichting SAVA, Participe, De Migratiekaravaan, Museumpark Archeon; Financiers: Provincie Zuid-Holland, Erfgoedfonds Alphen aan den Rijn, Fonds voor Cultuurparticipatie

Onderwijs
Shiftig
School-
werk

O - M E T R I C

O - M E T R I C

Cecilia

SABINE

SABINE

O - M E T R I C

spannend

stoffig

root en publiek

YNTC

oud
sp.

